

Володимир Ковальчук, доктор педагогічних наук

Дрогобицького державного педагогічного університету

ім. І. Я. Франка

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: СВІТОГЛЯДНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

Автор статті розглядає актуальні проблеми модернізації вітчизняної педагогічної освіти. Уряді випадків існуюча практика розвитку педагогічної освіти не відповідає вимогам сучасного інформаційного й техногенного суспільства, а тому не може забезпечити своєчасну й адекватну підготовку молодих людей до майбутнього. Автор акцентує увагу на необхідності її суттєвої перебудови, пристосуванні до системних соціально-економічних змін.

Постановка проблеми. Принципово новий рівень усвідомлення потреби реформування системи освіти в Україні постав завдяки запровадженню новаций в економічній стратегії суспільного розвитку. У нашому суспільстві стало очевидним, що відбувається утвердження плюралізму форм власності, а тому домінування приватної власності зумовлює зміни в процесах соціалізації особистості, на що вже давно звертають увагу вітчизняні науковці. Отже, на нинішньому етапі розвитку України організаторам системи вітчизняної освіти доводиться враховувати реалії новітніх умов розвитку економіки, техніки, освіти і культури не лише на вітчизняному, але й на європейському просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми освітньої сфери активно досліджують науковці і практики. Суттєвий внесок у такого роду дослідження, а особливо у дослідження світоглядно-методологічного підґрунтя трансформації вітчизняної освіти зробили В.П. Андрущенко, О.С. Анісімов, Г.О. Балл, В.П. Бех, І.А. Зязюн, М.С. Коган, В.О. Кудін, М.І. Михальченко, І.П. Підласий, та інші. Хоча заради об'єктивності слід зазначити, що вітчизняні фахівці-освітяни досить часто припускаються однобічності у своїх оцінках і висновках і до того ж застосовують не автентичні поняття і тлумачення.

Вважаю за потрібне зазначити, що для розгляду специфіки умов розв'язання проблем модернізації педагогічної освіти, треба мати на увазі два моменти: по-перше, провести більш глибоку лінію між умовами виникнення та умовами розв'язання педагогічних проблем; по-друге, уточнити світоглядно-методологічні та ідеологічні передумови їх розв'язання.

Дослідження цих моментів і є метою поданої статті.

Виклад основного матеріалу.

Незаперечною є різницю між умовами виникнення та умовами розв'язання проблем педагогічної освіти у часі – перші передують другим. Але дослідження цих відмінностей значно ускладнюється тим, що одне й те ж явище може одночасно виконувати функцію першої й другої умови. Зазначене ускладнення можна подолати, якщо розглядати педагогічну проблему в розвитку. Одні явища можуть детерминувати виникнення педагогічної проблеми, а в подальшому слугувати умовою її розв'язання. Інші явища, утворивши проблему, закінчують своє існування взагалі. Це означає, що умови вирішення педагогічних проблем складаються з двох частин: з частини попередніх умов, тобто умов, які детерминують педагогічну проблему, і нових умов, що забезпечують її розв'язання.

Умови формування і умови розв'язання педагогічних проблем відрізняються одне від одного ще і тим, що перші є можливістю других, що перші є необхідні і недостатні умови, а другі – необхідні і достатні. У ході перетворення перших у другі виникають недостатні додаткові умови, посилюється детермінація проблеми.

Відмінність умов виникнення педагогічної проблеми від умов її вирішення полягає також у тому, що перші не вибираються, а деякі умови розв'язання можуть вибиратись на альтернативній основі. За певних обставин для розв'язання однієї й тієї ж педагогічної проблеми можуть бути корисними різні умови, які одночасно розглядаються у філософсько-соціологічній та педагогічній науці і як засоби їх вирішення. Буває й так, що для розв'язання даної проблеми можна

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: СВІТОГЛЯДНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

використати не строго визначені, а різні, взаємозамінні педагогічні засоби – інакше кажучи, існує певний діапазон використання різних засобів – для вирішення педагогічних проблем. Що ж до умов формування педагогічної проблеми, то тут вільного вибору немає, вольової заміни одних умов іншими просто немає, не існує.

Поняття “умови формування педагогічної проблеми” прямо вказує на вплив умов на проблему. Поняття ж “умови вирішення педагогічної проблеми” фіксує вплив умов на це здійснення і вплив проблеми на таку умову. І ще одна принципова різниця між даними типами умов. Умови формування педагогічної проблеми виникають раніше ніж сама педагогічна проблема, тому тримають її у собі вже в потенційній формі.

Нарешті, ще одне. На відміну від умов виникнення педагогічних проблем, які ведуть себе агресивно стосовно системи національної освіти, умови вирішення педагогічних проблем ведуть себе пасивно. Тому в такому випадку активність починають проявляти соціальні проблеми, які організують, об'єднують цей розкиданий матеріал, використовують його самого та його властивості відповідно до своїх вимог, перетворюють у свої умови.

Педагогічна проблема як соціальне явище формує новий зміст, який наповнює національну систему освіти позитивним матеріалом на підставі створеного ідеалу. При цьому негативний матеріал, що деформував навчально-виховні процеси, відносини, зв'язки в соціальному органі, зменшується в обсязі та впливі на ціле. Орган оживає, починається фаза оздоровлення та підйому в розвитку.

Як свідчить сучасна педагогічна література, педагогічні технології, а саме вони є інтегрованим інструментом впливу на процес формування особистості, повинні відповідати таким умовам [8, 49 – 50]:

- організаційним (сприяти ефективному впровадженню інтегрованих освітньо-професійних програм підготовки і перепідготовки фахівців, які спрямовані на їх гуманітарну фундаментальну та професійну підготовку, впровадженню системи ступеневої професійної освіти; забезпеченню фундаменталізації процесу навчання з метою підвищення якості професійної освіти; інтеграції закладів освіти в системі неперервної професійної освіти: наприклад, інтеграція вищих закладів освіти з середніми закладами освіти, що забезпечують загальноосвітню і допрофесійну підготовку молоді, якість її навчання з метою набуття відповідного рівня кваліфікації

майбутнього фахівця; вдосконаленню взаємодії між підприємствами різних форм власності та закладами системи неперервної професійної освіти);

- змістовно-процесуальним (забезпечення наступності змісту, форм і методів у різних ланках неперервної професійної освіти; орієнтація змісту, форм і методів діяльності професійних освітніх закладів системи неперервної професійної освіти на допрофесійну підготовку учнів та перепідготовку дорослого населення; використання наукового, матеріально-технічного й економічного потенціалу закладів професійної освіти у впровадженні сучасних освітніх технологій, зокрема інформаційних);

- соціально-психологічним (сприяти підвищенню професійної мобільності майбутніх фахівців і дорослого населення, їх здатності швидко адаптуватися до потреб ринку праці тощо; здійсненню закладами освіти допомоги соціально-економічній сфері для її розвитку через підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів, консультації, рекомендації в організації бізнесу тощо);

- гуманістичним (визнання людини як особистості та найвищої цінності суспільства, задоволення її освітніх, професійних потреб, розвиток творчих обдарувань; організаційний зв'язок професійної освіти з національною культурою, історією, традиціями українського народу; демократизація освіти, перехід до державно-громадської системи управління, її варіативність; відповідність рівня професійної освіти світовому рівню).

Але на практиці виявляється, що педагогічні умови формування особистості не виникають автоматично у певному наборі та якості без створення передумов. Тож треба розглянути цей момент більш детально, оскільки тут маємо справу з проблемою модернізації педагогічної освіти.

Для цього більш детально проаналізуємо **світоглядні, ідеологічні та методологічні передумови** розв'язання проблем педагогічної освіти. Тут найважливішим моментом, без якого принципово неможливо вирішити жодну з педагогічних проблем і яка формується на певному етапі її визрівання та розвитку, є усвідомлення цієї проблеми особистостями, партіями, парламентаріями, керівництвом галузі та держави, нарешті, споживачами освітніх послуг або населенням країни. Без такого усвідомлення вона не може здійснити своїх вимог, регулятивних функцій, привести в рух сили, які здатні її задовольнити. І це безперечно, оскільки

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: СВІТОГЛЯДНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

добре відомо, що усе, що збуджує людину до дії, обов'язково повинно пройти через її голову [6, 290].

Важко заперечувати проти того, що для вирішення педагогічних проблем на сучасному етапі треба вибудувати світоглядну платформу, яка була б співзвучна інформаційній фазі розвитку світової спільноти. Саме вона забезпечує доступ до нової культури. Вона це робить, як впливає з психології, завдяки спеціальному когнітивному засобу – мосту-медиатору. Саме завдяки йому відбувається поєднання у часі внутрішнього психічного досвіду особистості й духовного досвіду людства.

Відповідаючи на виклик часу, в Україні погавішала робота з філософського опрацювання явища освіти [1; 3; 4; 9 та ін.]. Це дуже обнадіює, бо саме філософія освіти покликана розкрити смислогенез як субстанційну основу освіти та вплести його, а відповідно й соціальний орган – національну систему освіти – в еволюцію соціального світу та саморух Всесвіту. Для цього треба освоїти смислоутворюючу функцію Розуму як головного засобу формування людини у закладах освіти. На практиці уже спостерігаються перші спроби проектування навчальних закладів такого типу, тобто з принципово новими педагогічними технологіями навчання та виховання [10].

Таким чином, можна стверджувати, що змінюється погляд на місце людини в аналізованому процесі. Якщо раніше людина прагнула “ліпити світ за своїм образом і подобою”, то зараз вона формує, дякуючи ідеям синергетики, інший світоглядний підхід: людина повинна “ліпити себе за образом та подобою світу”, не перебудовувати впорядкований Всесвіт, а вбудовувати себе в нього.

Тож завдання філософії освіти полягає у тому, щоб знайти систему освіти як соціальний інститут “у зовнішньому існуванні”, і не просто знайти, а показати його “діяльність” у соціальному організмі країни, тобто простежити перетворення наявного буття, яке існує у специфічній освітянській формі і видозмінюється під впливом процесу спонтанного саморозгортання соціального світу на етапі становлення інформаційної цивілізації.

Наш подальший аналіз філософських засад педагогічної освіти виводить на розуміння того, що її кадри повинні бути готовими до кардинальних змін змісту того, що треба “внести” у свідомість особистості, а точніше – шляхом збудження віднайти у свідомості людини. При цьому термін “внести” не випадково взятий у лапки, бо педагогічний процес, що притаманний XXI століттю, – це принципово новий вид впливу на

людину. Він теж має набути інформаційної форми.

При збереженні, навіть деякому збагаченні, знання про матеріальний світ у XXI столітті на перший план вийде духовність. Тому педагогічна громадськість має бути професійно здатною готувати особистість до життєдіяльності в умовах нового провідного чинника, а саме – поділу інформаційної праці. Отже, модернізація педагогічної праці, за висновками філософської думки, передбачає саме такий розвиток подій на загальній арені. Тому для педагогічної науки головним детермінантом стає смислогенез, а не опрацюванням матеріальних факторів. Ось чому освіту слід розглядати як механізм вкорінення людини в культурологічне поле етносу.

Звідси цілком стає зрозумілим, чому освіта використовується як захист проти сил, що “знеособлюють” людину в демократичному суспільстві, і чому в кризовому суспільстві завжди загострюється питання смислу життя як для окремих людей, так і для всього суспільства в цілому. Саме з цього приводу І.А.Зязюн слушно зауважує, що проблеми духовного розвитку людини сьогодні, по суті, стали обов'язковою умовою виживання суспільства. Усі наші сучасні біди мають, як правило, одну причину – дефіцит культури і моральності, дефіцит доброти і милосердя, краси людських стосунків [2, 21].

Наступним кроком, тобто після встановлення субстанціональної єдності національної системи освіти з соціальним організмом країни та світу, є вибір ідеології вирішення проблем модернізації педагогічної освіти в Україні. При цьому зазначимо, що під ідеологією тут треба розглядати сукупність ідей (семантичних фільтрів), на основі яких ми налаштовані переосмислити місце та роль педагогічної теорії та практики у розбудові української державності. Стан справ у вітчизняній філософській думці ускладнюється тим, що сьогодні на ідеологічному обрії немає жодної ідеології, яка б прогресувала. На жаль, відсутня чітко сформульована ідеологія державного будівництва в Україні. Тому ми поки що не маємо ідеальної моделі національної системи освіти, середньої та вищої школи, не можемо визначитись з її характером.

Тому рух від патерналістської моделі у бік ліберальної, що спостерігається в Україні, викликає у нас страх за освіту дітей у майбутньому. Адже в умовах ліберального розвитку кожна людина повинна сама себе вивчити, що сьогодні не під силу пересічному громадянину України, а сучасна фінансово-кредитна система країни ще не розвернута в бік освіти. Як слушно зазначив В.С. Лутай, тут має

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: СВІТОГЛЯДНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

місце суперечність, що “зараз існує між ліберально-капіталістичними і соціально зорієнтованими (соціалістичними) ідеями у реформуванні економічних та політичних форм організації суспільства” [5, 102].

Як наслідок, сьогодні точаться суперечки навколо того, яке місце та функції педагогічної освіти належить філософії освіти, чим вона є – світоглядом чи наукою? При цьому ті, що відкидають позитивну роль філософського знання у розбудові національної системи освіти, забувають, що саме філософія освіти покликана вибудувати позитивний образ педагогічної освіти школи, перспективний для розбудови України протягом наступного століття. Бо саме ідеальний образ системи освіти здатний бути усвідомленим особистістю та привести в рух людей і завдяки їх енергії розбудувати національну систему освіти.

Ідеологія для модернізації педагогічної освіти полягає у виборі семантичного фільтру для упорядкування форми та механізму подання змісту освіти в структуру особистості. Якщо тут діяти за аналогією, то оскільки за часи індустріального етапу розвитку провідною ідеологією була політехнічна освіта, то в умовах переходу України до інформаційної фази розвитку має бути нова ідеологія, а саме – індивідуалізація або **особистісно орієнтована парадигма освіти**. Відповідно до цього педагогічна наука повинна теж набути певного змісту та специфічної форми.

Проблема пошуку орієнтирів для модернізації педагогічної освіти як складової соціального життя світової спільноти виникла не сьогодні і не в Україні. Ще три чверті століття тому в роботі “Нові симптоми” Хосе Ортега-і-Гасет розгачливо констатував: “Великі цілі, які ще вчора забезпечували прозору архітектоніку нашому життєвому простору, втратили свою чіткість, привабливу силу і владу над нами, а те, що покликане їх замінити, ще не набуло очевидності і необхідної переконливості. В таку епоху здається, що простір, який нас оточує, розпадається, коливається навколо індивіда, кроки його теж робляться невпевненими, тому що похитнулися й стали розмитими точки відліку. Сам шлях напевно вислизає з-під ніг, набуває невизначеності. В такій ситуації знаходиться нині європейська свідомість. Система цінностей, що організувала людську діяльність, втратила свою очевидність, привабливість, імперативність. Західна людина захворіла яскраво визначеною дезорієнтацією, не знаючи більше, за якими зірками жити” [7, 156].

Так трапилось, що у нас проблема ідеологічних орієнтирів після 1980-х років розчинилась у хаосі

соціальних цінностей, що були зрушені перебудовою, а після п'ятнадцяти років незалежного існування України ще не викристалізувалась; і тому наші роздуми – це якраз і є їх пошук. Які ідеологеми ХХІ століття вітчизняною теоретичною думкою будуть знайдені, так наше суспільне життя набуде певного ідеологічного забарвлення, ціннісної визначеності, а українська держава – сталого розвитку. Чим швидше це станеться, тим швидше розквітне на новій ідеологічній основі й вітчизняна педагогічна наука.

Висновки. Таким чином, проведений автором аналіз свідчить про суттєву відмінність умов виникнення та умов вирішення проблем педагогічної освіти у часі – перші передують другим. Визначено також основні чинники, які сприяють подоланню педагогічної проблеми.

Важливим для узагальнення є й те, що ідеологія для модернізації педагогічної освіти полягає у виборі семантичного фільтру для упорядкування форми та механізму втілення змісту освіти в структуру особистості. Нині, в умовах переходу України до інформаційної фази розвитку, має бути нова ідеологія, а саме – індивідуалізація або особистісно орієнтована парадигма освіти. Відповідно до цього педагогічна наука повинна теж набути певного змісту та специфічної форми.

Для сучасної педагогічної освіти важливо також готувати особистість до життєдіяльності в умовах нового провідного чинника, а саме – поділу інформаційної праці. Тому для педагогічної науки головним детермінантом стає смислогенез, а не опрацюванням матеріальних факторів. Ось чому освіту слід розглядати як чинник, що сприяє вкоріненню людини в культурне оточення, що має значну історію свого розвитку.

1. Воловик В.І. *Філософія педагогіки*. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – 150 с.

2. Зязюн І.А., Сагач Г.М. *Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів*. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту та бізнесу, 1997. – 302 с.

3. Кудін В.О. *Освіта в інформаційному суспільстві*. – К.: Телекорпорація “Республіка”, 1998. – 151 с.

4. Лутай В.С. *Синергетична парадигма як філософсько-методологічна основа формування світоглядів ХХІ століття// Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи: Методологічний семінар, 22 листопада 2000 р. Збірник наукових праць. Вип. 3 / за заг. ред.*

ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

- В. Андрущенко. – К.: Знання, 2000. – С. 102.
5. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти. – К.: Центр "Магістр-S", 1996. – 256 с.
6. Маркс К., Енгельс Ф. Соч. В 30-ти т. – Т. 21. – 2-е изд. – М.: Госполитиздат, 1961. – 745 с.
7. Ортега-і-Гассет Х. Нові симптоми// Читанка з історії філософії. В 6 кн. Кн. 6. Зарубіжна філософія ХХ століття. – К.: Довіра, 1993. – С. 154 – 159.
8. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія / За ред. С. О. Сисоєвої. – К.: ВІПОЛ, 2001.
9. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование. – Запорожье: Просвіта, 2000. – 250 с.
10. Шлях до високої духовності. Колективна монографія. Під заг. ред. В. П. Беґа, М. П. Лукашевича, І. Є. Колеснікової. – Запоріжжя: Просвіта, 1999. – 210 с.

Мирон Вачевський, кандидат економічних наук, професор

кафедри менеджменту і підприємництва
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка

ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті висвітлено аспекти економічної освіти молоді. Показано необхідність всебічного вивчення економіки та виховання молоді до ринкової економіки. Доводиться, що навчання вимагає модернізації системи освіти, вивчення основ економіки, менеджменту, інформації, інтелектуальної власності, дисциплін, які стосуються формування професійної компетенцій у майбутніх маркетологів.

Актуальність теми. Законом "Про освіту" визначено основну мету освіти: всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Важлива роль у реалізації цієї мети належить загальній середній освіті, яка забезпечує всебічний розвиток молоді, формує здібності, таланти, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними національно-культурними потребами обсягу знань про довкілля, людину і суспільство, фізичне вдосконалення [1].

Економічна освіта України перебуває в даний час на шляху свого формування і розвитку. Разом з тим, вимоги, які пред'являються до спеціалістів у даній галузі, є високими. Зрештою, знання основ економіки необхідні кожному громадянину нашої країни, адже з проблемами, які вивчає дана наука, доводиться стикатися щодня і повсюдно, будь то купівля товарів першої необхідності чи акцій підприємств, отримання банківських послуг, розв'язання питань працевлаштування, розрахунок власних доходів – все це вимагає володіння певною інформацією, без якої можна стати жертвою численних шахраїв та недобросовісних продавців.

Економічна освіта у середній школі покликана формувати новий тип мислення учнів, тобто початкові професійні компетенції, забезпечувати формування

економічної культури підростаючого покоління, що вимагають сучасні умови ринкової економіки.

Досягнення поставленої мети здійснюється методами вивчення основ економіки, трудовим навчанням та працею на уроках трудового навчання, оволодінням теоретичними основами економіки та певними практичними вміннями. На уроках економіки у школі слід застосовувати різні засоби формування вмінь та навичок, які формують відповідний рівень знань з економіки та набуття професійних компетенцій.

Однією з актуальних проблем сьогодення є необхідність всебічного виховання та підготовки молоді до ринкової економіки, що вимагає модернізації системи освіти, вивчення основ економіки, маркетингу, підприємництва, інформації, інших дисциплін, які стосуються ринкової економіки і сприятимуть створення умов для набуття необхідних професійних компетенцій.

Методика викладання економіки вимагає, щоб ці завдання були цікавими та різноманітними. З огляду на це, крім традиційних запитань і задач, повинні використовуватись і велика кількість інших видів вправ: економічні кросворди, загадки, диктанти, ділові ігри, доцільним є також використання наочних засобів, відеоапаратури, комп'ютера у навчальному процесі.